R. ROCA-PUIG, PVRE.

UN PAPIR GREC DE L'EVANGELI DE SANT MATEU

JUSTIFICACIÓ DEL TIRATGE.

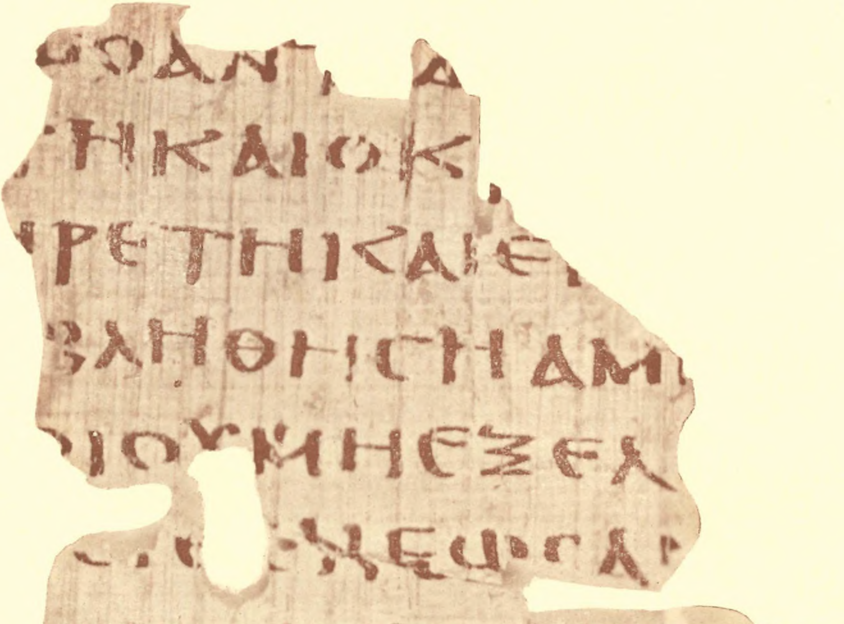
Edició de 100 exemplars en paper de fil Guarro, numerats, i 1200 exemplars en paper verjurat.

UN PAPIR GREC
DE L'EVANGELI DE SANT MATEU

La làmina de davant, que és la mateixa de la coberta, reprodueix la part superior dreta del foli B, *verso,* està considerablement ampliada, de manera que pugui apreciar-se en tots els seus detalls la sòbria elegància d'aquesta escriptura.

La grafia pertany al tipus denominat « uncial bíblica », segons s'explica en la PALEOGRAFIA. Pot qualificar-se d'un dels exemplars més primitius que d'aquest tipus s'han descobert.

La reproducció sencera del papir de l'Evangeli de Sant Mateu es pot veure en Làmina II; és aproximadament de la mateixa mida que l'original. Publiquem aquí per primera vegada el *recto,* cara del papir que té les fibres en posició horitzontal o sigui parallèles a l'escriptura, diferent del *verso* que les té en posició vertical, o sigui perpendicular a les línies de l' escriptura. Anteriorment només havia estat divulgada la reproducció del *verso.*

Preciosa reliquia de les primitives comunitats cristianes

R. ROCA-PUIG

UN PAPIR GREC DE L'EVANGELI DE SANT MATEU

Amb una NOTE de

COLIN ROBERTS

BARCELONA
1962

Nihil Obstat
El Censor, Dr. Gabriel Sola, Dignitat de Xantre
Barcelona, 22 de Juny de 1962
Imprimatur
† Gregori, Arquebisbe-Bisbe de Barcelona
Per manament de Sa Excia. Rdma.,
Alexandre Pech, Pbre., Canciller-Secretari

© Dipòsit Legal B. 21616-1962

Impremta de l'Abadia de Montserrat

SUMARI

Il·lustracions

PROLEG

La col·lecció de PAPYRI BARCINONENSES de la Fundació «Sant Lluc Evangelista» inaugurava les seves activitats publicant *Un papir grec de l'Evangeli de Sant Mateu* [1]. Aquesta publicació constava de dues parts: La primera, de caràcter divulgatiu, ha passat gairebé intacta [2] a aquesta nova edició. En canvi, ha estat necessari introduir a la segona part algunes modificacions, exigides per la circumstància d'haver-se descobert que el Papir de Barcelona

[1] Vegeu la nota 25.

[2] Hem modificat els paràgrafs que es refereixen als catàlegs dels manuscrits bíblics. Hem dividit en dues parts les observacions de caràcter divulgatiu; la primera conté generalitats, la segona es refereix només al Papir de Barcelona.

i el Papir de «Magdalen College» d'Oxford havien format part d'un mateix còdex que contenia l'Evangeli de Sant Mateu.

El nostre pròleg, doncs, exposarà breument el procés a través del qual hem arribat a l'esmentada identificació, repetint o ampliant alguns conceptes desenrotllats pel Prof. COLIN ROBERTS en la NOTE que, precedida d'una nova transcripció del Papir d'Oxford, hem afegit al final del nostre opuscle.

Saben prou bé els nostres lectors que el simple anunci d'un nou papir del Nou Testament, més encara la seva publicació, desperta tot seguit entre els qui es dediquen a estudis bíblics o papirològics una expectació ben justificada. No és doncs estrany que, una vegada divulgat el Papir de Barcelona, l'autor rebés lletres d'eminents investigadors, manifestant interés o comentant alguna característica del text acabat de publicar. De particular utilitat per a nosaltres fou la comunicació que ens envià el Prof. E. G. Turner, de la Universitat de Londres[3], insinuant-nos la posibilitat que un cert papir d'Oxford i el de Barcelona fossin fragments esqueixats d'un mateix còdex.

Amb anterioritat a aquesta lletra coneixiem[4] l'e-

[3] En lletra datada el 24, II, 1959.

[4] Els Papirs del Nou Testament en grec s'anuncien en

xistència del Papir de l' Evangeli de Sant Mateu, conservat a Oxford, però no havíem tingut l' avinentesa de consultar la Revista [5] en la qual, amb facsímil complet, havia estat publicat. Vam escriure al seu editor, l' esmentat Dr. Roberts; a la nostra petició va correspondre enviant-nos les indicacions pertinents, acompanyades del seu article; al mateix temps ens invitava a considerar la possible identitat d' origen entre el Papir d' Oxford i el publicat per nosaltres. En efecte, degudament estudiades les característiques d'ambdós, la total semblança permet d'establir amb suficient probabilitat que foren copiats d'un mateix escriba i que formaven part d'un mateix còdex.

La història de la troballa del Papir d' Oxford i de la seva tardana publicació és, en breus paraules, la següent. Al començament del segle XX, precisament l' any 1901, un apassionat de les ciències

un Catàleg, a mida que són publicats. Actualment aquest Catàleg està a càrrec del Prof. KURT ALAND, el qual amablement ens tramet les seves «llistes». La inscripció del Papir d'Oxford, P. Magd, va aparèixer a «Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft» 41 (1654); li fou assignada la sigla P. 64.

5 The Harvard Theological Review» 46 (1953), p. 233-237.

antigues, Charles B Huleatt, adquireix a Luxor, la antiga Tebes, tres petits trossos de papir. Després d'haver-los ell mateix estudiats, els identifica com pertanyents al text grec de l'Evangeli de Sant Mateu. Els tres eren parts no contigues del mateix foli, on es llegien algunes línies incompletes del Capítol XXVI de l'esmentat Evangeli. El papir fou cedit a la Biblioteca del «Magdalen College» d'Oxford, on l'afortunat descobridor havia cursat, anys enrera, els seus estudis. Huleatt, basant-se en la ciència paleogràfica del seu temps, havia datat el papir en el segle III, però Hunt [6], en examinar-lo, opinà que no podia ésser anterior al segle IV. Per comprendre aquesta opinió cal tenir present que aleshores era un axioma de tothom admès que el *rotlle* era la forma usual del llibre fins a principis del segle IV; l'aparició del *còdex* era fixada a darreries del segle III Aquesta opinió no era pas exacta · Successius descobriments han demostrat que els llibres, elaborats en forma de *còdex*, existien ja des de principis del segle I.

[6] En aquell temps A S Hunt, juntament amb B P Grenfell, publicava la collecció *The Oxyrhynchus Papyri*, començada l'any 1898

Cosa estranya, malgrat que alguns coneixien l'existència d'aquest papir, no fou inclòs en els Catàlegs de manuscrits del Nou Testament, i queda inèdit durant llargs anys. Havia transcorregut més de mig segle quan el Prof Roberts, creient que el seu aspecte reclamava una data anterior a la que li havia estat atribuida, va procedir al seu estudi. Sota el títol *An early Papyrus of the First Gospel, (Un primitiu Papir del primer Evangeli)* apareixen els resultats del seu treball[7]. En aquest, la transcripcio de les poques lletres conservades va precedida d'un comentari on són discutides amplament les opinions de Huleatt i de Hunt sobre l'epoca en que fou copiat el papir i altres aspectes paleogràfics. La consequencia mes important de la seva investigació és que es tracta d'un manuscrit de finals del s II[8]. Les seves deduccions sobre la data apareixen expressament avalades amb l'aprovacio dels especialistes Sir Harold Bell, Mr. T. C Skeat i el Prof. E. G.

[7] Vegeu nota 5

[8] En el nostre primer treball, la comparació de P Barc amb papirs similars ens inclinava a datar-lo en la segona meitat del segle II Tanmateix, en redactar la «Conclusió», amb excessiva timidesa ens limitàvem a «deduir que P Barc no és posterior al segle III», expresant al mateix temps la possibilitat d'una rectificació, que ara fem de bon grat

Turner, els quals, d'una manera independent, foren consultats [9].

Les ciutats d'Oxford i de Barcelona comparteixen, doncs, la glòria de posseir un dels més primitius còdexs del Nou Testament, i, sens dubte, el més antic que s'ha trobat fins ara de l'Evangeli de Sant Mateu. De les darreres dècades del segle II, representa una nova i important aproximació a l'època en què fou redactat el Primer Evangeli.

R. ROCA-PUIG, Prev.
SECRETARI DE LA FUNDACIÓ
SANT LLUC EVANGELISTA

[9] Vegeu la NOTE final.

I

Manuscrits bíblics

Cap altre llibre, a través dels segles, no ha exercit sobre la ment i el cor dels homes un atractiu semblant al de la Bíblia.

Avui, amb força no menor que en temps pretèrits, el « Llibre dels llibres » conserva la seva primacia : l'Evangeli, sobretot, per ésser la paraula del Verb de Déu fet home, atreu de manera irresistible els qui cerquen *el Camí, la Veritat i la Vida*[10]. Puix que « cap altre llibre no pot parlar a l'ànima amb tanta llum de veritat, amb tanta força d'exemple i amb tanta cordialitat », en frase de Pius XI.

De tota la Bíblia, però sobretot de l'Evangeli, la mentalitat moderna sent l'afany d'esbrinar-ne l'autenticitat de l'origen, l'ambient en què va aparèixer, la manera com el van rebre i el van propagar

[10] Jo. XIV, 6.

els antics cristians. L'estudi d'aquests problemes crítics resulta ara molt més fàcil, degut a l'aparició de nombrosos documents inèdits, descoberts a Egipte, Palestina i altres regions de l'Orient.

La Fundació Sant Lluc Evangelista de Barcelona, dedicada especialment a aquesta classe d'estudis, posseeix ja, no sense esforç, un fons de documents en grec, llatí i copte, molts dels quals guarden relació amb la Santa Bíblia i amb els primers segles del cristianisme. D'entre ells, els fragments de l'Evangeli de Sant Mateu, escrits en llengua grega, objecte d'aquest opuscle, manifesten com eren els Llibres Sagrats, en llur contingut i fins en l'aspecte material. Abans de procedir al seu estudi, dirigit als qui s'ocupen de ciències bíbliques, proposarem unes nocions preliminars que facilitin la seva comprensió als qui estimen i llegeixen el Sant Evangeli, i que, per les seves ocupacions, no disposen del temps que tals estudis requereixen.

Es oportú de recordar que els llibres del Nou Testament foren redactats en llengua grega[11]. Aquest

[11] La tradició diu que Sant Mateu compongué l'Evangeli en dialecte arameu i que, més tard, fou traduït a la llengua grega. L'original arameu, malauradament, fou oblidat i, tal volta, perdut per sempre. Les investigacions fetes per tal de trobar el text arameu d'aquest Evangeli han estat, fins avui, infructuoses.

text grec, des del seu origen fins a l'aparició de la impremta, es va transmetre en «còdexs» o llibres escrits a mà, generalment sobre pergamí. Els còdexs bíblics que han arribat fins a nosaltres poden ésser diferents per raó de llur contingut, des del que té un o bé alguns llibres, fins al que enclou la Bíblia completa.

Solament uns cinquanta manuscrits grecs contenen el Nou Testament tot sencer. Però alguns han perdut, a través dels segles, part dels seus folis; d'entre aquests n'hi ha que conserven algun o molt pocs folis.

El descobriment de la impremta ocasionà l'abandonament o destrucció d'innombrables llibres manuscrits. Es natural que es perdessin també còdexs bíblics, però ningú no sap en quina quantitat. Malgrat això, els que han arribat fins als nostres dies són suficients per a proporcionar abundant material d'estudi als investigadors.

Llur dispersió per biblioteques i arxius de tot el món constitueix una dificultat per al treball de catalogació. Els que actualment estan inclosos en catàleg arriben, en xifres rodones, a 4.700 –parlem solament de manuscrits grecs del Nou Testament–, distribuïts en quatre grups: UNCIALS, CURSIUS, LECCIONARIS i PAPIRS [12].

[12] Els números han estat presos de la «Llista» oficial

Els pergamins escrits en UNCIALS, o sigui en caràcters anàlegs als que avui anomenem « lletres majúscules », que fins ara han estat catalogats, són 241. Bon nombre d'aquests pergamins s'han conservat en arxius i biblioteques de monestirs, catedrals, institucions públiques, etcètera, i, per raó de llur procedència, es distingeixen dels papirs que provenen d'excavacions o ruïnes.

Entre els manuscrits bíblics grecs procedents de biblioteques, dos, sobretot, són dignes d'esment, tant per l'antiguitat com per l'excel·lent estat de conservació: el «Còdex Vaticà», anomenat així perquè pertany a la Biblioteca d'aquest nom, a Roma, i el «Còdex Sinaític» trobat per Tischendorf en el monestir de Santa Catarina, del Sinaí, actualment al « British Museum » de Londres. Tots dos daten del segle IV; foren copiats en la uncial que s'anomena « bíblica »; dels dos, el « Vaticà » és un xic més antic. Ambdós, originàriament, contenien tots els llibres de l'Antic i el Nou Testament.

Els altres pergamins escrits en caràcters uncials foren copiats durant el lapse de temps que va des del segle V al X.

de manuscrits grecs del Nou Testament, publicada per KURT ALAND a «Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft», 48 (1957), p. 141-191.

Com que els pergamins procedents d'excavacions tenen el mateix origen que els papirs, pròpiament haurien de catalogar-se amb aquests. Cal tenir en compte que, gairebé tots són molt fragmentaris. Predominen els dels segles IV i V, encara que alguns són més tardans. Els anteriors al segle IV són rars: notem, per exemple, el pergamí 12 d'Antinoòpolis, publicat per Roberts; conté parcialment la segona epístola de Sant Joan i es remunta amb certesa a mitjan segle III.

Els manuscrits en lletra CURSIVA o minúscula estan escrits en pergamí o bé en paper. Són els més nombrosos; en el catàleg arriben a 2.533. La lletra cursiva s'empra d'una manera corrent a partir del segle IX, al principi junt amb l'uncial. El seu ús en els llibres del Nou Testament, com en els altres, prossegueix fins al segle XVI; en aquest segle els còdexs grecs escrits a mà comencen d'ésser substituïts pels llibres impresos[13].

Els LECCIONARIS contenen solament passatges bíblics que es llegeixen en actes de culte litúrgic.

[13] El primer Nou Testament en grec *imprès* fou el d'Alcalà d'Henares o de la *Biblia Poliglotta Complutensis,* acabat d'imprimir l'any 1514, però que no fou posat a disposició del públic fins l'any 1522; en canvi l'edició d'Erasme, acabada més tard, el 1516, fou posada en venda tot seguit, avantçant-se en això a la *Complutensis.*

Molts s'han conservat en biblioteques; alguns en canvi procedeixen d'excavacions com els papirs. Els leccionaris foren escrits en papir, en pergamí o en paper. En pergamí, el leccionari més antic es considera el de Viena, del segle V, conegut per «Leccionari 1596». Han estat catalogats 1.838 leccionaris grecs.

Molt per damunt hem descrit el tresor de còdexs del Nou Testament que havien arribat fins al segle passat, conservats en les antigues biblioteques; fins a mitjan segle XIX les recerques científiques no disposaven d'altre material d'estudi. Tanmateix un nou capítol en la història crítica dels Llibres Sagrats estava a punt de començar amb el descobriment dels papirs: LA RECUPERACIÓ DE MANUSCRITS BÍBLICS PERDUTS.

Els papirs d'Egipte

Aquest important canvi en els estudis del text bíblic és degut a les excavacions d'Egipte, les quals no van limitar-se a descobrir l'existència de grans monuments, temples, estàtues, baixos relleus, tombes, etc., sinó que també van oferir als ulls esbalaïts dels seus exploradors una gran quantitat de docu-

ments, escrits en jeroglífic, demòtic, grec, copte, llatí, i altres llengües. Eren els PAPIRS, coneguts vagament per les descripcions dels autors antics[14]. Obres literàries, receptes mèdiques, contractes de matrimoni, exercicis escolars, comptes d'hisendes agrícoles, cartes, etc., tot, generalment, fragmentari i confusament barrejat, sortí a la llum del dia, després d'un somni de segles sota els arenys del desert.

Com que els esmentats documents comprenien tot allò que té relació amb la vida real, un fet tan important com el de la propagació del cristianisme per les terres del Nil era d'esperar que hi fos ben representat. I així fou, en efecte. Des de les primeres excavacions apareixen documents cristians que daten dels primers segles, prou útils per al coneixement del cristianisme egipci en els seus orígens, organització, creences, persecucions, sectes, moviments herètics, etc. Ample camp d'investigació, que si bé no ha estat encara explotat en l'extensió que les seves proporcions exigeixen, comença de donar fruits ben estimables.

[14] PLINI, en la seva *Naturalis Historia* XIII, 74, descriu la fabricació d'aquesta mena de paper, però l'estudi directe dels papirs ha permès de formar-se una idea més exacta de la seva complicada elaboració.

Papirs bíblics

Un interès excepcional, tant en l'aspecte religiós com en el científic, presenten els papirs bíblics trobats fins a la data.

De l'Antic Testament, la primera adquisició que consta històricament és la d'un Saltiri fragmentari, del segle VII; l'adquirí el British Museum de Londres el 1836. Per la seva antiguitat excel·leix el papir bíblic que porta el número 458 de la Biblioteca Rylands. Conté fragments del llibre del Deuteronomi. Els tècnics, tothom d'acord, el daten en el segle II abans de Jesucrist; és, per consegüent, el papir bíblic grec més antic que es coneix, provinent d'Egipte. Pertanyia a una comunitat hebrea. Un detall curiós de la seva troballa és que formava part del cartó d'una mòmia, fet de papirs vells enganxats; després d'haver estat curosament separats els diferents trossos de papir, va comprovar-se l'existència d'aquests fragments del Deuteronomi. Havien format part d'un rotlle que fou escrit en data no gaire posterior a la de l'aparició de la versió anomenada dels Setanta[15].

[15] Fou identificat i publicat per C. H. ROBERTS, *Two*

La crítica i fins la història de la transmissió del text són ara més ben conegudes, gràcies als papirs del Nou Testament.

Pertany al savi investigador de Viena CARLES WESSELY la glòria d'haver publicat l'any 1882 i el 1885 [16] el primer papir evangèlic, descobert i identificat per ell mateix. Es conserva en la col·lecció papirològica de la Biblioteca Nacional de Viena; prové del fons papirològic reunit per l'Arxiduc Rainer. Es tracta d'un fragment de l'Evangeli de Sant Lluc. Aquest sensacional descobriment, lluny d'assolir el ressò merescut, no fou gairebé gens esmentat en les revistes de l'època i restà molt de temps en l'oblit; fins al cap d'alguns anys no s'adonaren de la importància que per als estudis evangèlics i bíblics en general representava la troballa. Des d'aquest moment, nombrosos investigadors de moltes nacions han dedicat llur esforç a la recerca de fragments del Nou Testament escrits sobre papir.

Malgrat el treball de tanta gent, el nombre de papirs neotestamentaris descoberts fins avui no és gaire abundant; han estat catalogats 75 papirs, que

Biblical Papyri in the John Rylands Library, Manchester 1936.

[16] Publicat a « Wiener Studien » el 1882; un altre petit fragment del mateix foli fou descobert després i publicat en la mateixa revista l'any 1885.

nosaltres sapiguem; però existeix encara algun papii sense publicar.

Per la seva particular importància són dignes d'esment els papirs de la Col·lecció *Chester Beatty,* Antic i Nou Testament[17], el fragment de la *Diatessaron* (els quatre Evangelis ordenats en una sola narració) de Tacià, trobat a la ciutat de Dura Europos[18] – vora l'Eufrates, Mesopotàmia – i sobretot el papir de l'Evangeli de Sant Joan, actualment en la Biblioteca Rylands de Manchester[19] : Es de les primeres dècades del segle II ; copiat, doncs, no gaires anys després de la mort del seu autor Sant Joan, és el manuscrit més antic del Nou Testament descobert fins ara.

En data posterior a la nostra primera edició han estat publicats importants papirs de la col·lecció Bodmer. Un és el Bodmer II; conserva íntegres els catorze primers capítols de l'Evangeli de Sant Joan

[17] Els Papirs «Chester Beatty» foren publicats per Fr. G. Kenyon; el vol. I va aparèixer a Londres l'any 1933.

[18] Carl. H. Kraeling, *A Greek Fragment of Tatian's Diatessaron from Dura,* London 1935.

[19] El papir Rylands 457 fou adquirit per Grenfell l'any 1920, identificat i publicat per C. J, Roberts, *An Unpublished Fragment of the Fourth Gospel in the John Rylands Library*, Manchester, 1935. En el catàleg oficial de Papirs grecs del Nou Testament és designat per P. 52.

i fragments dels altres. El Bodmer VII conté la lletra de Sant Judas, el VIII les dues lletres de Sant Pere. Finalment els papirs XIV i XV contenen bona part dels Evangelis de Sant Lluc i Sant Joan [20].

Llur utilitat

No és possible d'estudiar degudament els Evangelis i els altres llibres del Nou Testament sense recórrer als papirs que són certament els manuscrits més antics de que disposem. Presos en conjunt, constitueixen la prova definitiva de llur integritat substancial, o sigui, en mots planers, demostren que nosaltres posseïm, sense variació important, el mateix Text Sagrat que les primitives comunitats cristianes reberen de mans dels apòstols [21]. Es el mateix Papa bui, en la seva qualitat de Mestre suprem de l'Es-

[20] V. MARTIN, *Papyrus Bodmer II, Evangile de Jean.* Genève 1956 (I), 1958 (II). M. TESTUZ, *Papyrus Bodmer VII - IX; VII, L'Epître de Jude; VIII. Les deux Epîtres de Pierre; IX, Les Psaumes 33 et 34.* Genève 1959.

V. MARTIN et R. KASSER, *Papyrus Bodmer XIV - XV, Evangiles de Luc et Jean,* (I et II,) Genève 1961.

[21] Vegi's FR. KENYON, *Our Bible and the Ancient Manuscripts,* p. 128, on parla de l'Evangeli de Sant Joan, «...which

glésia, posa en relleu el que representa la nova ciència papirològica per als estudis bíblics :

«Ni és de menor importància –diu– la troballa i la investigació, tan freqüent en els nostres temps, dels papirs, que tant han contribuït al coneixement de la literatura i les institucions públiques i privades, principalment del temps de Nostre Senyor. I a més, han estat trobats i editats amb gran mirament antics còdexs dels Llibres Sagrats...» [22].

Designació d'un papir

Un papir determinat es designa per la lletra P; a continuació segueixen les primeres lletres del nom de la col·lecció a la qual el papir pertany. Per exemple, els papirs de Berlín solen indicar-se per l'abreviació *P. Berol.* que significa «Papyri Berolinenses». Després segueix el número que el papir té en la col·lecció. D'acord doncs amb aquest procediment, «P. Barc. 1» indica un dels «Papyri Barcinonenses» o de la ciutat de Barcelona, i precisament el primer, o sigui el que encapçala la col·lecció. En el Catàleg

goes far towards confirming the traditional date of composition, in the last years of the first century.»

[22] Pius XII, Encíclica *Divino afflante Spiritu,* II.

internacional de papirs del Nou Testament és conegut per P. 67.

Com explicarem més endavant, està escrit sobre «papir» o «papyrus», material que, juntament amb el pergamí, durant molts segles fou emprat per a escriure-hi damunt.

Elaboració

De bell antuvi hom s'adona que en el papir hi han uns fils o filaments que l'assimilen a un teixit. Però, si l'observem atentament, veiem que les fibres no estan entreteixides, sinó que van totes les d'una cara en la mateixa direcció, diferent de la de l'altra cara. El color és groguenc, clar, de vegades com la palla, o més o menys fosc; les diferents tonalitats que pot oferir li donen un aspecte de fusta, de suro o també de fulla de tabac assecada.

La matèria prima per fabricar aquest teixit es treia d'una planta herbàcia, de l'ordre de les ciperàcies, anomenada «cyperus papyrus»; es distingeix per la seva llarga tija, de secció triangular, i per l'esplèndit plomall format de filaments que es subdivideixen. Aquesta planta necessita terrenys molt humits, amb preferència aiguamolls i vores de rius

o estanys; el clima càlid o tropical és el més apropiat. L'interior de la tija està format d'un teixit suberós, que sosté uns filaments o fibres que serveixen per fabricar el papir. Són fibres llargues que de vegades assoleixen els cinc metres de longitud. Amb certa habilitat, aquestes fibres poden separar-se sense rompre-les.

Un cop separades les fibres, per tal d' elaborar el paper, sobre una post o taula de fusta, es posa una capa de fibres contigües i paral·leles; sobre aquesta capa se'n col·loca una altra, també de fibres contigües i paral·leles, però de manera que aquestes formin angle recte amb les primeres. Encolats i ben allisats, els dos plans de fibres formen el full de papir, ja disposat per a escriure-hi al damunt.

Recto i verso

Les dues cares del full es distingeixen per la direcció de les fibres; una té les fibres horitzontals, paral·leles a l'escriptura: aquesta cara porta el nom de *recto*; l' altra té les fibres en posició vertical, perpendiculars a l'escriptura: aquesta és anomenada *verso*. Quan només s' escrivia sobre una cara del papir, era preferit generalment el *recto*.

Rotlle i còdex

En obres literàries i documents d'alguna extensió, considerant la seva forma externa, cal distingir entre el *rotlle* o *volúmen* i el *còdex* o llibre. Quan el papir està format d'una sola tira o full llarg, escrit únicament sobre el *recto*, el manuscrit s'anomena *rotlle*. L'escriptura en el *rotlle* estava distribuïda en columnes successives. Tal com indica el seu nom, es guardava enrotllat, i calia desenrotllar-lo per llegir les columnes d'escriptura, una després de l'altra, començant per la primera de l'esquerra.

S'anomena *còdex* el manuscrit disposat en fulls dobles, col·locats l'un sobre l'altre en grups de dos o de més, amb una tècnica semblant a la dels quaderns que formen els llibres moderns. El *còdex* estava escrit sobre les dues cares, *recto* i *verso,* i per llegir-lo calia tombar o girar full, com ho fem amb els nostres llibres. La forma de *rotlle* és molt antiga. Del *còdex* podem dir que existeix ja, sense cap mena de dubte, almenys des del primer segle de la nostra era.

II

EL PAPIR DE BARCELONA, NÚMERO 1

Els fragments que designem per P. Barc. 1, formaven part d'un *còdex* que estava escrit pels dos costats. El papir és de qualitat molt fina; les fibres compactes, de color de palla; la tinta conserva tot el seu vigor. Els caràcters en què està escrit són molt elegants, del tipus denominat « bíblic » ; es distingeix també pel mòdul de les lletres, un dels més petits que es troben en manuscrits bíblics.

A part d'això, té el privilegi d'ésser el manuscrit del Nou Testament més antic que es conserva a Espanya; encara, juntament amb el papir d'Oxford, és el més antic de tots els manuscrits de l'Evangeli de Sant Mateu.

Els fragments que resten del còdex no són del mateix full, sinó que formaven part de dos fulls o folis diferents, que anomenarem A i B respectivament.

DEL FOLI A es conserva un fragment de 1,2 centímetres d'ample per 1,85 d'alt. La identificació d'un tros tan petit ha estat possible gràcies al nombre relativament elevat de lletres que conserva.

El *verso* conté les paraules amb què Sant Joan Baptista increpa als fariseus per la seva resistència a convertir-se de llurs pecats; el *recto,* les paraules de Nostre Senyor al Baptista quan li demana que el bategi (capítol tercer de l'Evangeli de St. Mateu).

EL FOLI B té 5 cm d'ample per 5,5 d'alt; presenta un text més complet en les catorze línies, algunes gairebé senceres, conservades en cada una de les dues pàgines, *recto* i *verso*. S'hi llegeix part del Sermó de la Muntanya (capítol cinquè de l'Evangeli de Sant Mateu).

La seva versió

La versió, completant les lletres que manquen al papir, és la seguent.

FOLI A

verso III, [9]I no us penseu pas dir en el vostre

interior : Tenim per pare Abraam. Perquè us dic que Déu pot d'aquestes pedres...

recto [15]Responent Jesús li va dir : Deixa'm ara; car així convé que nosaltres complim tota justícia...

FOLI B

recto V, [20]...si la vostra justícia no és superior a la dels escribes i fariseus, no entrareu pas al regne dels cels.

[21]Heu sentit que es digué als antics : No mataràs, i el qui mati serà reu de judici. [22]Peró jo us dic que tot aquell qui estigui enutjat amb el seu germà serà reu...

verso [25]...no sigui que l'adversari et lliuri al jutge, i el jutge a l'agutzil, i siguis llançat a la presó; [26]en veritat t'ho dic : No en sortiràs fins que no hagis pagat el darrer quadrant. [27]Heu sentit que es digué : No cometràs adulteri. [28]Però jo us dic que tot aquell qui mira una dona, per cobejar, ja ha comès adulteri amb ella en el seu cor.

Reproducció fotogràfica

Vegeu, reproduïda en dimensions aproximades a les de l'original, aquesta *preciosa relíquia de les primitives comunitats cristianes.*

Aquest papir ens dóna una idea aproximada dels Llibres Sagrats en llur forma externa, aspecte del material que rebia l'escriptura, de la tinta, del càracter i disposició de les lletres.

Més important que l'aspecte és, sens dubte, el contingut. Ara bé, el nostre papir, en la seva petitesa, és suficient per a demostrar que el Text Evangèlic transmès fins a nosaltres no difereix del que alimentava la fe dels cristians del segle II.

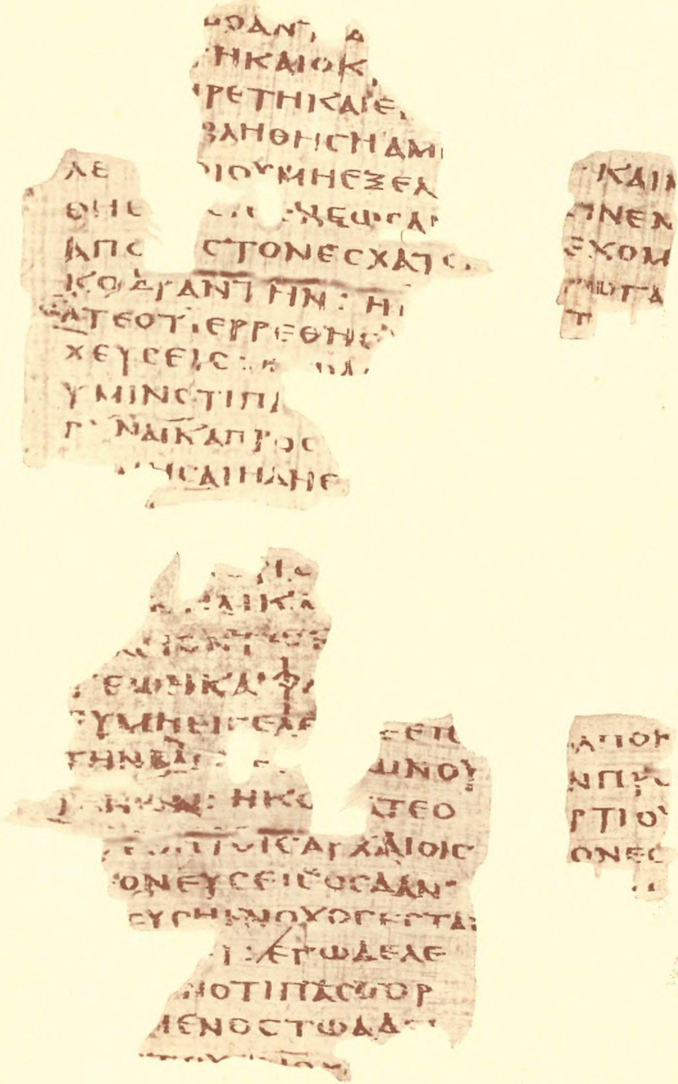
Qui pogués conèixer fil per randa les vicissituds que han sofert aquests fragments abans d'arribar a les nostres mans, determinar quants anys aquest còdex va estar acomplint la seva missió de donar a conèixer la vida i la doctrina d'Aquell que és *ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος*[23].

Al cap d'un segle o tal vegada d'alguns segles, destruït per l'ús, fou llençat al munt de les co-

[23] «El Senyor i el Mestre». Jo. 13, 14.

ses inservibles... potser en una de les guerres, tan freqüents aleshores, havent mort el seu posseïdor, el còdex va quedar sepultat sota les ruïnes... Només uns trossets van resistir a la humitat, als cucs i a tants d'altres agents destructors...

Però, deixant-nos de conjectures, és cert que la seva missió no havia acabat encara. Després d'haver dormit un son de gairebé mil cinc-cents anys sota els arenys del desert, aquest fràgil papir ha vingut entre nosaltres, a repetir, com un ressò immediat de la predicació de Jesucrist, el missatge de pau i d'amor del Sermó de la Muntanya.

ΗΚΑΙΟΚ
ΡΕΤΗΙΚΑΙΕ
ΣΤΟΝΕΣΧΑΤΟ
ΟΤΙΠΑΣΟΟΡ
ΜΕΝΟΣΤΩΔΑ

III

Descripció de P. Barc. 1

Pertanyen aquests fragments al fons papirològic de la « Fundació Sant Lluc Evangelista » de Barcelona[24]. Per ésser aquest el primer dels PAPYRI BARCINONENSES o sigui el que encapçala la col·lecció, d'una manera abreujada és designat, com hem dit anteriorment, per P. Barc. I[25].

Ha estat publicat dues vegades; en edició científica, elaborada la primera, va aparèixer en «Studi in onore di Aristide Calderini e Roberto Paribeni».

[24] Aquesta institució té per objecte de promoure l'estudi de la Literatura Cristiana dels primers segles, amb preferència del text grec bíblic de l'Antic i el Nou Testament. Comprèn també l'estudi de textos no cristians – literaris o documentals – que d'alguna manera poden contribuir a la seva finalitat.

[25] Algunes indicacions bibliogràfiques o d'altra mena poden semblar elementals als especialistes, però cal tenir

Després, utilitzant el primer treball, fou redactat un fascicle de caràcter divulgatiu; en aquest, l'estudi de P. Barc. I, va precedit d'unes nocions sobre manuscrits i papirs bíblics, especialment del Nou Testament[26]. El motiu de refondre'n ara l'edició és el fet d'haver-se descobert que P. Barc. I formava part del mateix còdex que P. Magd. d'Oxford, segons diem en el Pròleg. Aquesta identificació ens ha obligat a revisar alguna de les afirmacions fetes anteriorment.

En la NOTE final, el Prof. Dr. Colin Roberts exposa amb la seva reconeguda competència les raons que justifiquen l'esmentada unitat d'origen de P. Magd. d'Oxford i P. Barc. I.

Es tracta de trossos pertanyents a dos folis, A i

present que cert nombre dels nostres lectors no està gaire versat en la ciència papirològica.

[26] R. ROCA-PUIG, *P. Barc. Inv. n. 1* (Mt. III 9, 15; V, 20-22, 25-28). «Studi Calderini-Paribeni», Vol. II p. 87-96, amb una fotografia.

L'original de l'article fou rebut per «Il Comitato Esecutivo» el desembre de 1954; però el vol. II de «Studi Calderini-Paribeni» no va aparèixer fins a l'any 1957.

Aquest mateix article, degudanent modificat, ha aparegut a «Helmàntica» 37 (1961), p. 103-124, sota el títol, *Nueva publicación del papiro número uno de Barcelona.*

El fascicle «Un papiro griego del Evangelio de San Mateo» és de caràcter divulgatiu; consta de 48 pàgines amb

B, no consecutius, [27] d'un llibre o còdex, escrit sobre papir. No consta el lloc d'origen. La qualitat del papir és excel·lent, acuradament allisat, molt prim i de fibres compactes. La tinta és negra, i, allà on la superfície del papir no està gaire feta malbé, conserva tot el seu vigor; en *recto* del foli B la tinta és borrosa, efecte de la humitat, probablement.

El foli A mesura 1'2 cm. d'ample per 1'85 cm. d'alt. Conté part de Mt. III, 9, 15. Conserva fragmentàries 5 línies al *verso*, que precedeix, i unes altres 5 al *recto*; en total 38 lletres identificables i restes d'altres dues. Els marges del foli A, tant els laterals com el superior i l'inferior, no s'han conservat.

El foli B comprèn 5 trossos, gairebé tots contigus, que formen un perímetre irregular. Mesura en conjunt uns 5 cms. d'ample per 5'5 d'alt. Consta de 14 línies en el *recto*, que per raó del text evangèlic, precedeix

dues fotografies fora de text. Fou publicat a Sabadell en ocasió d'una conferència pronunciada a la Biblioteca de la Caixa d'Estalvis de la dita ciutat, el dia 23 d'abril de 1956. L'edició, no destinada a la venda, fou repartida gratuïtament als assistents a la conferència i als associats a la « Fundació Sant Lluc Evangelista ».

[27] Calculant sobre l'edició de Tischendorf resulta que entre el foli A i el B solament hi havia un altre foli; jutgem probable que el foli A fos el tercer del còdex, el foli B, el cinquè.

el *verso*; de la darrera línia del *verso* només hi ha vestigis. El *verso*, a l'esquerra, conserva part del marge en l'extensió de 9 línies, de la 5ª a la 13ª; aquest marge té o'5 cms.; a la dreta s'ha perdut. També el *recto*, a l'esquerra, conserva una punta de marge de o'6 cms., al nivell de les línies 7ª i 8ª; a la dreta, l'extrem de l'escriptura oscil·la bastant, i , en l'indret on hi ha més marge, a la línia 12ª, mesura o'5 cms.[28].

La distribució de l'escriptura no és gaire diferent de la que generalment pot veure's en papirs anàlegs. Les lletres se succeeixen sense cap interrupció; no hi ha res que indiqui la separació de mots, fora del signe de dos punts, que pròpiament té la finalitat de separar determinades frases, com explicarem més endavant.

El final de línia pot observar-se només en foli B; en *recto*, de les 14 línies parcialment subsistents podem comprovar que en 7 (o potser 8) el final de línia coincideix amb el final de paraula; en *verso*, de les 14 línies, en 7 passa el mateix.

[28] *P. Magd.* revela algun altre detall tècnic. En fragm. a), *verso*, a la dreta, o sigui, on acaben les línies, hi ha un marge en blanc d'uns 1'6 cms. al nivell de la línia 3ª, i d'algun milímetre menys a les altres. (Calculat sobre la fotografia que acompanya la seva publicació.) No hi ha rastre de la 2ª columna, que estava a la dreta. D'això pot

Aquestes proporcions, degudes potser a la voluntat deliberada de l'escriba, no discrepen gaire de les que es veuen en els manuscrits de l' època.

Es pot comprovar també que l'escriba no disminueix el mòdul de les lletres a l' acabament de la línia, al revés del que s' observa en alguns papirs bíblics i literaris, generalment d' època posterior a la de P. Barc. 1.

P. Barc. té una mitjana aproximada de 16 lletres per línia[29], que, per raó del paràgraf pot augmentar, i pels dos punts o el punt pot disminuir en una o dues lletres. Cal advertir que, de línia a línia, el nombre de lletres oscil·la bastant; així, la mínima és de 13 lletres (foli B, *recto,* línia 7 i *verso,* línia 8); la màxima de 20 (foli B, *recto,* línia 8)[30].

deduir-se que l' espai lliure entre les dues columnes no era inferior als 1'6 cm. En fragm. a) *recto* l'espai en blanc a l' esquerra és d' uns 1'4 cms.

[29] Hem pres com a base de comparació el text de C. TISCHENDORF, *Novum Testamentum græce,* Editio octava maior. Lipsiæ, 1869-1872.

[30] No ens ha d'estranyar aquesta diferència. Una oscil·lació semblant en el nombre de lletres per línia pot observar-se en altres papirs. El *P. Ryl. Gr. 457,* designat en el Catàleg de Papirs del Nou Testament per *P. 52,* que conté Jo. 18, 31, ss., còdex datat a primers del segle II, la mínima està calculada en 28 lletres (*verso*, línia 4), la màxima en 38, si s'admet el text corrent (*verso,* línia 2). La mitjana d'aquest

Partint de la mitjana de 16 lletres per línia, el foli A dóna una columna d'unes 38-39 línies; el foli B, d'unes 36 línies. La diferència entre els dos folis és, per consegüent, d'unes 3 línies, si el càlcul és exacte[31].

D'una manera aproximada poden calcular-se les mides de la pàgina, formada per dues columnes d'escriptura[32]. Cada columna tenia 4'5 cms. d'ample, aproximadament; l'espai d'entremig era almenys de 1'6 cms.; per consegüent, l'escriptura ocupava uns

és de 32-33 lletres per línia, aproximadament el doble de P. Barc. 1.

[31] Anàlogues diferències en el nombre de línies per columna trobem en alguns papirs bíblics. Així *P. 36* o sigui *PSI, I, 3,* còdex del segle VI que conté Jo. III, 14 ss., té 10 línies en *recto* i 8 en *verso* de l'únic foli que es coneix. En *P. Chester Beatty VI,* còdex del s. II que conté Num. i Deut. el nombre de línies per columna oscil·la entre 31 i 38. La mitjana de la primera part és de 36 línies, mentre que la de la segona és solament de 32.

De *P. 66,* o sigui de *Papyrus Bodmer II, Evangile de Jean*, Biblioteca Bodmeriana, 1956, diu el seu editor Prof. V. Martin (p. 15) a propòsit del nombre de línies per pàgina : « Alors que la première page en compte 25 plus le titre, ce nombre descend, avec des fluctuations, jusqu'à 19 (p. 65), pour remonter, après la lacune signalée ci-dessus, à 23 et diminuer ensuite de nouveau tombant jusqu'à 16 (p. 117) et même 15 lignes (p. 118).»

[32] Exemple de papir bíblic d'una columna és l'esmentat

10'5 cms. d'amplada. L'altura, calculada en P. Barc., dóna quelcom més de 15 cms. Uns 12-13 cms. d'ample per 18-20 d'alt donen una idea aproximada de les dimensions del foli[33].

Signes diacrítics

P. Barc. 1 fa servir el signe dels dos punts (foli B, *recto*, 7 i 11, *verso*, 8 i 10). Aquest signe és obra de l'escriba originari; va precedit i seguit d'un petit espai lliure; tot plegat ocupa un espai no gaire més gran que el que correspon a una lletra, cosa que cal tenir en compte en suplir les llacunes. La col·locació dels dos punts no és arbitrària, sinó que obeeix a un criteri definit; el de separar simètricament les frases, com pot veure's analitzant breument el seu ús. Jesús parla de les reformes que introdueix a la Llei; els dos punts serveixen per a indicar que ha

P. 36, o sigui *PSI, I, 3;* de dues columnes el *P. Chester Beatty VI*, ambdós citats en la nota anterior.

33 El càlcul de Roberts sobre *P. Magd.* és aproximadament el mateix : « The area of writing on the page would have measured roughly 10'5 x 16'8 cm.; the proportions of the complete page would probably have been much the same » (1. c., p. 233).

acabat un argument i que en comença un altre, que, les dues vegades (*recto*, 7 i *verso*, 8), s'introdueix amb el mateix mot ηκουσατε; acabada l'exposició del precepte antic, abans de proposar la seva esmena (*recto*, 11 i *verso*, 10) s'introdueix igualment amb εγω δε λεγω υμιν[34].

Manquen a P. Barc. els signes que indiquen accent o esperit.

La ν a final de línia (foli B, *verso*, 6 i 7) no està substituïda per l'episema horizontal.

Paràgraf

Situada fora de la columna, al marge de la dreta, hi ha una ς (foli B, *verso*, 9); una ratlleta horitzontal completa el paràgraf. Aquest paràgraf coincideix amb una *sèctio* d'Eusebi. És probable que Eusebi, en distribuir les *sectiones et cànones* passés per un camí fressat, o sigui s'adaptés en part a divisions introduïdes al text evangèlic[35].

[34] Trobem anàloga disposició simètrica de les frases, eypressada per mitjà dels dos punts en *P. 17*, o sigui *P. Oxy. VII, 1078,* còdex sobre papir del segle IV, que conté Hebr. IX, 12-19.

[35] Al nostre primer article havíem interpretat la σ del

Nòmina Sacra

És cosa sabuda que els manuscrits bíblics grecs, tant de l'Antic com del Nou Testament, solen contreure els anomenats « Nòmina Sacra »[36]. Malgrat això, hi ha alguns manuscrits que presenten tots els « Nòmina Sacra » sense contreure[37]. Per altra banda, els que contreuen, no tots observen les mateixes normes en escollir els mots objecte de contracció; alguns, com *θεος, ιησους*, s'escriuen invariablement abreujats, suposada la contracció en un papir; però n'hi ha d'altres, com *πατηρ* que, encara que el manuscrit adopti la contracció dels «Nòmina Sacra», pot lliurement abreujar aquests mots o bé

marge com si fos una esmena. ROBERTS en un cas parallel de *P. Magd.* li atribueix el seu veritable significat.

36 La contracció en papirs de l' Antic Testament es remunta al segle II, com pot veure's en *P. Chester Beatty VI*, Num. i Deut., que, segons Kenyon, el seu editor : «It does not seem possible to date it later than the second century, or even, in my opinion, after the middle of that century.» (p. IX).

37 Entre els papirs de l'Antic Testament que no abreugen els « Nòmina Sacra » hi ha el *P. Oxy. IV, 656,* del segle III, que conté Gen. XIV. Els editors, basant-se en els coneixe-

escriure'ls amb totes les seves lletres[38]. Apuest és el cas de *ουρανος* que veiem de vegades abreujat[39], i d'altres, en canvi, i això molt sovint, en escriptura *plenior*[40]. Per consegüent, el fet de trobar en foli B, *recto, ουρανων* sense contreure, no seria un indici suficient per deduir què s'esdevé en els altres «Nòmina Sacra», situats en la part llacunosa, això és, foli A, *recto* 3, i *verso,* 2. En tots dos casos la consideració de l'espai ens inclinava a creure que els «Nòmina Sacra» estaven abreujats; aquesta suposició s'ha vist confirmada en P. Magd., que contreu *ιησους*, fragment a), *recto*. Mt. 26, 31. Aquest és un dels exemples

ments d'aleshores, interpreten l'absència de contraccions com indici de la seva antiguitat. Entre els del Nou Testament, usa l'escriptura *plenior* el *P. 19,* o sigui *P. Oxy. IX, 1170,* del segle V, que conté Mt. X.

[38] *P. 13,* ço és *P. Oxy. IV, 657,* Hebr. II, ss., del segle III, no contreu *πατηρ,* que veiem abreujat en *P. Colt. 5,* publicat per C. J. KRAEMER, *Report of excavations at Nessana*, Vol. III, Princeton, 1950, papir del segle VII, que conté epístoles de Sant Pau.

[39] Abreujat en *P. 56,* o sigui *PER 19918* «Mitteilungen aus der Papyrussammlung der Nationalbibliothek in Wien», IV Folge. Wien, 1946, N. XXXIX», p. 65-66. És del segle VI. Conté Act 1, ss.

[40] Sense contreure *P. 45,* que és *P. Chester Beatty I.* És del segle III. Vegeu Mc. 6, 41; 7, 34, etc.

més antics[41] de contracció dels « Nòmina Sacra » en manuscrits del Nou Testament.

Paleografia

Servirà de terme de comparació en aquest examen paleogràfic un papir del mateix estil i que ha estat datat amb certesa[42]. La grafia de P. Barc. s'ha de clasificar dintre el tipus tradicionalment denominat uncial « bíblica » per ésser característic dels grans còdexs grecs de la Sagrada Escriptura que són el Vaticà, el Sinaític, l'Alexandrí i alguns altres dels segles IV i V. L'estudi i la clasificació d'aquests còdexs fou fet abans de realitzar-se les grans troballes

[41] Vegeu A. H. R. E. PAAP, *Nomina Sacra in the Greek Papyri of the first five centuries a. d.* Leiden 1959.

Més antic és, probablement l'exemple de contracció en *P. 66*, o sigui *P. Bodmer II*. Vegeu l'important estudi de H. HUNGER, *Zür Datierung des Papyrus Bodmer II* (P. 66). «Anz. ph. 1960. So. 1».

De *P. 52,* el més antic papir del Nou Testament descobert fins ara, no pot dir-se res de segur pertocant a l'ús dels « Nomina Sacra ».

[42] En el nostre primer article (nota 25) P. Barc. 1 era comparat amb *P. Berol. 2499,* reproduït en W. SCHUBART, *Gr. Palaeographie,* Abb. 93, p. 137. Pel seu aspecte ens sembla

papirològiques d'Egipte i d'altres regions d'Orient. Això però no minva pas la importància dels papirs en l'estudi del « bíblic » i altres tipus de grafia que foren investigats de bon principi sobre manuscrits d'arxius i biblioteques. La raó és que l'aparició dels papirs ha eixamplat considerablement l'àrea d'aquests coneixements, revelant interessants detalls relatius a llur aparició, difusió i successives transformacions a través dels segles.

S'ha d'atribuir doncs als papirs que, en l'estat actual dels descobriments, es consideri indubtable l'existència de la uncial «bíblica» a partir de la segona meitat del segle II. En efecte, el seu ús durant tot el segle III es veu il·lustrat per un nombre suficient d'exemplars; un grup d'aquests, segons l'opinió dels respectius editors, oscil·la entre aquests dos segles.

Tractant-se d'una grafia literària, en la qual la personalitat de l'escriba gairebé desapareix sota la rigidesa del cànon, la mera anàlisi paleogràfica no

més recent que P. Barc. De la seva datació diu Schubart : « Ich kann auch unser Beispiel nur mit Vorsicht für eine frühe Stufe des Bibelstils aus dem 3 Jahrhundert erklären. » Citàvem *P, Oxy. 1179,* del s. III o tal vegada de les darreries del II, i altres. Ara creiem més adequat de fundar el nostre estudi sobre papirs datats amb exactitud.

hauria donat una data anterior, i, probablement s'hauria fixat l'any 200, admès generalment com a límit el més aproximat a l'aparició d'aquest tipus. Però el *P. Oxy. IV, 661,* escrit en el *verso* amb una cursiva de començ del segle III o de finals del II, és suficient, ell tot sol, per a corroborar l'existència del bíblic en la segona meitat del segle II[43]. La seva datació segura ha influït en l'apreciació de papirs anàlegs, datats amb excessiva cautela en època més recent de la que en realitat els correspon[44].

Cal remarcar ben bé que l'estil de *P. Oxy. IV, 661,* no és fruit de cap improvisació; el seu examen manifesta que fou elaborat segons regles molt precises, reunint els elements essencials del «bíblic»

[43] « On the verso of the papyrus are parts of two columns in a cursive hand wich is not later than the beginning of the third century, and is quite as likely to fall within the second. The text on the recto then can be assigned with little chance of error to the latter half of the second century.» *P. Oxy, IV,* p. 63.

A propòsit d'aquest mateix papir diu ROBERTS en el *Greek Literary Hands,* Oxford, 1955, p. 16: «This may rank as the earliest datable example of the Biblical Uncial style...».

[44] La rectificació és inherent a una ciència com la papirologia, que disposa d'un material d'estudi que augmenta contínuament; per altra banda, les seves deduccions sovint procedeixen d'elements incomplets o deficients.

Sense moure'ns de la « uncial bíblica », trobem una recti-

en un tot harmònic. Això, afegit a la circumstància de la seva datació indubtable en el segle II, permet de considerar-lo com arquetipus d'un destacat grup de papirs literaris, executats segons un cànon que s'imposa probablement per tota l'àrea de la cultura hel·lenística[45], des del segle II fins més enllà del segle V.

ficació de data respecte a *P. Oxy. II, 224*, atribuït per Grenfell i Hunt al segle III; en canvi per Milne, *Catalogue Lit. Pap in the British Museum,* London, 1927, nº 76, a darrers del segle II. Concorda Roberts en atribuir al segle II un altre fragment del mateix rotlle, *P. Ryl. III*, *547*. L'estil d'aquest rotlle és afí al de P. Barc.

La rectificació pot també referir-se a papirs datats en època anterior a la veritable Així, de *PSI, IX, 1090* (p. 137) diu G. Vitelli : «La scrittura non crediamo possa essere più recente del primo seculo av. Cr.» Malgrat aquesta opinió, a propòsit de *P. Oxy XXIII, 2373,* obra del mateix escriba, diu Lobel, el seu editor : « I hesitate to differ from Vitelli, but I should be inclined to put it much later, in the second or even third century A. D. »

Sobre *P. Oxy. XXIV, 2404,* obra del mateix escriba, opina Turner : « I should sing to second century A. D. »

45 No hi ha cap motiu per a suposar que l'estil «bíblic» fos creat a Egipte. *P. Dura 2,* que conté algunes lletres del *Bellum Mithridaticum* d'Appià, confirma la seva difusió per altres regions : No és posterior a les primeres dècades del segle III. C. Bradford Welles, *Excavations at Dura-Europos, Parchments and Papyri,* New Haven. Yale, 1959.

Confrontant el rotlle d'Oxirinc amb el còdex de Barcelona, ressalta a primera vista la petitesa de les lletres d'aquest darrer, sense que aquesta diferència de mòdul disminueixi la profunda semblança dels dos manuscrits[46]. Si baixem a detalls, veurem *ε, ο, ϑ, ς,* les quatre subjectes al mateix esquema i sense els canvis de proporció que una mateixa lletra a vegades presenta en el mateix manuscrit[47]. Executades amp traços idèntics apareixen *α, δ, λ;* d'una manera semblant *μ, ν, χ,* etc. susceptibles d'ésser inscrites en un quadrat o rectangle; la *ϱ,* de cap diminut, surt moderadament de la paral·lela inferior que formen els extrems de les lletres, característica comuna a la *υ.* La *ω,* de traç mig vertical prominent, atenua en la base la separació

[46] Compari's amb l'ampliació fotogràfica. làmina I del present opuscle.

[47] Exemples de canvis de proporció i fins de forma en les mateixes lletres ofereix *P. Oxy X, 1224,* que Grenfell i Hunt titulen *Uncanonical Gospel,* del segle IV. La *ο* apareix a vegades petita, d'altres, proporcionada al mòdul gràfic general. la *μ* amb la part interna adés angular, adés corba, etc.

Semblantment *P. Cairo, Cat. nº 71924* disminueix el mòdul de les lletres a final de línia. Vegeu : R. Roca-Puig, *Un pergamino griego del Evangelio de San Mateo,* « Emérita », 27 (1959) p. 59-73.

dels dos arcs, sense però que arribin a confondre's en un de sol. P. Barc. es distingeix per la μ que té l'angle central més profund i menys simètric, amb la part esquerra un xic més estreta[48], la τ lleugerament prolongada cap avall; la ξ feta d'un sol ductus des de dalt[49], mentre que en P. Oxy. el traç horitzontal superior és independent. Notem finalment l'uncus a l'extrem superior esquerre de τ i en altres lletres.

Algun altre aspecte paleogràfic s'estudia en el magistral article del Prof. Dr. C. Roberts[50] i en la NOTE que ha redactat expressament per al nostre opuscle; fa remarcar sobretot el caràcter arcaic del «bíblic» de P. Magd. i P. Barc., que data en la segona meitat del segle II, d'acord amb l'opinió expressa de Sir Harold Bell, Mr. T. C. Skeat i el Professor Turner.

Crítica textual

Malgrat les seves reduïdes dimensions, P. Barc.

48 També alguna vegada, no sempre, és més estreta la μ en *P. Ryl. I, 16,* per exemple a la línia 3.
Vegi's *P. Oxy. XXIII, 2364.*

49 Com en *P. Oxy. IX, 1179* i *P. Oxy. XXIII, 2364.*

50 Vegeu nota 5.

representa una contribució no gens menyspreable a l'estudi d'algunes variants. En l'examen ens hem servit de les edicions crítiques de Tischendorf, *octava major,* i de Von Soden; hem simplificat l'aparat, limitant-lo als manuscrits grecs i prescindint de les versions i de les citacions patrístiques, a fi de donar més relleu a les peculiaritats de P. Barc.

A) Vegem primerament, per la seva importància, la lliçó de V, 22; ha estat objecte de discussió ja entre els Pares i els escriptors antics[51], sense que s'hagi pogut assolir unanimitat d'apreciació per part dels crítics moderns. Defensen l'omissió de *εικη*, entre altres, Tischendorf, Westcott-Hort, Lagrange, Bover; la seva inclusió, Von Soden i Merk, tots dos entre claudàtors.

La lliçó plenior *αυτου εικη* es troba en S^c D W *Θ* i en la majoria dels manuscrits.

Pocs són els qui ometen *εικη*; com que els aparats crítics ofereixen diferències importants, veurem de precisar quins són aquests manuscrits.

Segons Tischendorf[52], aquesta omisió es troba

[51] A propòsit de la discussió d'aquest text entre els antics, vegi's l'aparat de TISCHENDORF i el que WESTCOTT-HORT inclouen en *The New Testamant in the Original Greek : Introduction. Appendix,* Cambridge, 1882, p. 8.

[52] Per raons pràctiques prenem la S com a sigla del

només en cinc manuscrits, que són S B Δ^2 48 198. Von Soden — cal recordar que es manifesta a favor de la inclusió de *εικη*, sense negar la probabilitat de la lliçó contrària[53] — presenta com a testimonis de l'omisió: H *δ* 1-2* 76^c A 232, o sigui, els mateixos manuscrits que Tischendorf[54], amb una diferència en S* i, a més, l'omisió del 198[55]. En l'examen dels aparats precedents cal tenir en compte l'advertència de Westcott-Hort — els crítics posteriors no se n'han adonat — que no es pot al·legar Δ^c com a testimoni favorable a l'omisió de *εικη*[56]. Finalment

Sinaiticus, que en l'aparat de Tischendorf porta la lletra hebraica aleph.

53 Manca *εικη* en el text de Von Soden, però l'aparat l el suposa. L'error ha estat subsanat en p. 900, *Nachträge und Berichtigungen in Teil II.*

54 La diferència és que Tischendorf diu simplement S; però Von Soden (seguit pels crítics posteriors, per ex. Souter, A., *Nov. Test. Gr.*, 2ª ed., reimpr. 1953, Kilpatrick. G. D. 2ª ed., reimpr. 1960, etc.) distingeix entre om de S* i add. de S^c. Efectivament, Von Soden té raó, car *εικη* està afegit en el marge dret del manuscrit.

55 El 198 té en Von Soden la Sigla Kx 331; fou exclòs del seu aparat.

56 «Δ^a is wrongly cited for omission: the marks taken for cancelling dots are corretions of two slips of the pen, and due to the original scribe.» *Introduction. Appendix* (ut supra) p. 8.

Merk[6] — el qual, seguint Von Soden, inclou entre claudàtors *εικη* — proposa el següent aparat : B S* Δ^c 372 2430^p. Prescindeix, doncs, dels minúsculs de Tischendorf, en canvi inclou el 372, del segle XVI, a la Biblioteca Vaticana, i el 2430^p (p = manus posterior), del segle XIII, a l'Institut Bíblic de Roma, consultats segurament pel mateix Merk.

No coneixem cap més còdex grec favorable a l'omissió de *εικη*; n'existeixen però en gran nombre d'imperfectament explorats. Tanmateix, una glossa marginal del minúscul 1424, (Von Soden, *δ* 30) còdex de Kosinitza, segle IX - X, diu *Τὸ «εἰκῆ» ἔν τισιν ἀντιγράφοις οὐ κεῖται, οὐδὲ ἐν τῷ 'Ιουδαϊκῷ.*

Per aquesta glossa consta, doncs, que altres manuscrits grecs, potser tots definitivament perduts, l'omitien. I és important de remarcar que era omès pel *'Ιουδαϊκόν,* mot que designa probablement el text arameu, també perdut, de l'Evangeli de Sant Mateu.

De tot això, i fins que altres manuscrits no siguin examinats, testimonien l'omisió de *εικη* B S* 48 198 372 2430^c, amb P. Barc. que és el més antic de tots.

B) Una altra lliçó interessant és la de V, 28, *επιθυμησαι,* amb omissió de complement. Aquesta omissió és característica de S* (que llegeix *επιθυμησε*)

acompanyat únicament del minúscul 440 (236 de Tischendorf)[57].

La variant plenior presenta el complement en dos casos diferents: acus. *αυτην* B D W *Θ* etc.; gen. *αυτης* S^b, etc. Els crítics generalment prefereixen la lliçó de B D W *Θ* (però Westcott-Hort tanca *αυτην* entre claudàtors) i refusen la lliçó breu. Tischendorf, en discrepància amb tots els altres i ometent el complement, llegeix només *επιθυμησαι*. El motiu de l'omissió podria ésser que la lliçó plenior es presenta en dos casos diferents, cosa que pot interpretar-se com indici d'origen secundari.

Així, doncs, P. Barc. va a favor de la lliçó de S*, que no té cap més partidari que el minúscul 440.

C) En V, 21 i 27, P. Barc. llegeix *ερρεθη* d'acord amb B*[58] S W etc., contra *ερρηθη* de D etc.; la lliçó de P. Barc. és la de les edicions crítiques.

[57] Els números 236 i 440 corresponen al mateix manuscrit, el *Cantabrig. Univ. Mm. 6. 9.* que en l'aparat de Von Soden es distingeix per la sigla I 260. Vegeu Gregory, *Prolegomena,* p, 514.

[58] Vegeu p. XVII de *Emendanda et Addenda* de Tischendorf, on distingeix entre B* i B^c. Vegeu també *Prolegomena* de Gregory, p. 1252, ad locum. La còpia fotogràfica del còdex B que hem consultat no permet d'apreciar la lliçó de B*.

D) Finalment (deixant altres particularitats menys significatives) P. Barc. III, 15, llegeix *προς αυτον* d'acord amb S D[59] W lect. 1043 (= 1596) i la massa de manuscrits, contra *αυτω* de B i altres sis (segons Tischendorf que no dóna cap detall) i 372 fam. 13, segons Von Soden.

Defensen *προς αυτον* Tischendorf, Von Soden, Lagrange, etc., *αυτω* Westcott-Hort (que, per altra banda, col·loca *προς αυτον* en el marge), Merk, Nestle.

De tot això s'infereix que P. Barc. 1 manifesta gran afinitat amb S, amb el qual està d'acord en totes les lliçons, menys V, 20, *πλειον* que en S* W i altres és *πλεον*.

[59] Es tracta del suplement de D. Vegeu p. X de TISCHENDORF, on diu : « Suppleta sunt post X fere saec. Mt. III, 7-16. »

TRANSCRIPCIO

Foli A

verso

III, 9 [ ], και μ[η δοξητε]
[λεγ]ειν εν [εαυτοις]
[πρα] εχομ[εν τον αβρα]
[αμ λε]γω γα[ρ υμιν οτι]
[δυνα]τ[αι ο θς εκ των]

recto

III, 15 [ ]. αποκ[ριθεις δε]
[ο ις ειπε]ν προ[ς αυ]
[τον αφες α]ρτι ου[τως]
[γαρ πρεπ]ον εσ[τιν ημιν]
[πληρωσαι] πα[σαν δι

Foli B

recto

V, 20 [εαν μη] περισ[σευη]
[υμω]ν η δικα[ιοσυνη]
[π]λειον των [γραμμα]
τεων και φα[ρισαιων]
ου μη εισελθ[ητ]ε εις
την βασι[λ]εια[ν τ]ων ου
ρανων: [21]ηκο[υσ]ατε ο
τ[ι ερ]ρεθη τοις αρχαιοις
[ου] φονευσεις ος δ αν
[φον]ευση ενοχος εσται
[τη κρισ]ει: [22]εγω δε λε
[γω υμι]ν οτι πας ο ορ
[γιζο]μενος τω αδελ
[φω α]υτου ενοχο[ς]

verso

V, 25 [παραδ]ω ο αντ[ι]δ[ικος]
[τω κρι]τη και ο κρ[ιτης]
[τω υπ]ηρετη και ει[ς φυ]
[λακην] βληθηση [26]αμη[ν]
λε[γω σ]οι ου μη εξελ
θης [εκ]ειθεν εως αν
απο[δω]ς τον εσχατον
κοδραντην: [27]ηκ[ου]
σατε οτι ερρεθη ου [μοι]
χευσεις: [28]ε[γ]ω δε [λεγω]
υμιν οτι πα[ς ο βλεπων]
γυναικα προς [το επι]
[θυ]μησαι ηδη ε[μοιχευ]
[σεν] α[υτην ε]ν τ[η καρ]

Observacions a la transcripció

Foli A

Verso

1. L'arranjament que presentem de foli A és bastant hipotètic, car del fragment es dedueix solament que les lletres conservades no ocupaven ni el començ ni el final de la línia. La primera podria distribuir-se : *μετανοιας και μη δο* i d'una manera anàloga les altres.

4. Acaba la suposada objecció dels oients i comença la seva refutació; probablement hi havia dos punts després de *αβϱααμ*.

5. La *τ* és perfectament visible, entre la *γ* i la *ω* de la línia 4ª.

Recto

1. Les restes de tinta no són suficients per a determinar si es tracta dels dos punts o de la lletra *ε* de *με*.

2. Per raó de l'espai s'ha d'excloure l'ordre de fam. 13, *ο δε ις αποκϱιθεις*.

5. Restitució probable. Es veu l'angle superior dret de la *π* i l'extrem de la *α* sota *εσ* de la línia 4ª.

Foli B

Recto

1. Només es veu l'extrem inferior dret de la π i la corba inferior de la ε.

6. De ια només queden els extrems inferiors.

7. La α de ουρανων molt esborrada. (Vegeu les observacions fetes a l'apartat Nòmina Sacra).

8. Visible un traç horitzontal que primer crèiem que pertanyia a la τ; ara ens sembla més probable que sigui l'episema d'un paràgraf. La lectura de ερρεθη és indubtable.

9. Queda molt poca cosa de la φ. Hi ha un punt alt després de αν que no sabem com s'ha d'interpretar.

11. Només queden dos extrems de la ε de κρισει.

14. Hi ha pocs vestigis de la ε i de la ο, però la lectura de ενοχος és indubtable.

Verso

1. La ω perfectament identificada.

2. Visibles l'extrem dret horitzontal i l'extrem inferior de la τ de κριτη; visible el traç inferior de la ρ de κριτης.

3. Només es conserva la meitat inferior de la ι de εις.

4. Sobre les fibres verticals de la part dreta del

papir s'ha salvat un filet molt prim del traç esquerre de la *η* de *αμην*; com tots els traços verticals aquest era normalment gruixut.

8. Només el traç vertical esquerre de la *κ* en *ηκου*.

9. Hi ha restes de l'episema, col·locat sobre, no sota de *σατε*.

Cal advertir que la reproducció fotogràfica no permet d'apreciar-ho gaire bé, car hi ha tres trossets de paper transparent enganxats en foli B, dos en *recto* i un en *verso*. La vora inferior del paper transparent presenta en la fotografia l'aparença d'una ratlla de tinta. En *verso* l'extrem d'aquest paper s'escau al cantó esquerre, precisament entre les línies 9ª i 10ª, sobre *χευσει*, fàcilment se'l pot confondre amb la ratlla que indica paràgraf.

9. El Prof. Dr. H. Greeven, de Kiel, corregeix *οτϊ*, amb els dos punts indicant dièresi, en lloc de *οτι*. Però, havent nosaltres examinat novament el papir a la llum del sol, hem vist clarament que no es tracta de dos punts fets amb tinta, sinó de petits forats en el papir. Ho diem a fi d'evitar que altres papiròlegs proposin l'esmena amb els dos punts, enganyats per l'aparença de la fotografia.

10. Visible la part superior esquerra del traç corb de la *ε* de *δε*.

14. Lectura conjectural.

III. 15. προς αυτον S D[60] W lect. 1043 (=1596) al : αυτω B 372 fam. 13.[61]

V. 20. υμων η δικαιοσυνη B S W Θ al : η δικ. υμον 33 al.[62]

πλειον : πλεον S* W pauci.

v. 21. ερρεθη (v. 27) B* S W al : ερρηθη B^c D Θ (ερηθη) al.

φονευσεις : φονευσης W 477 lect. 184.[63]

v. 22, αυτου B S* 48 198 372 2430^c : add εικη S^c D W Θ pl.

v. 25. κριτης B S fam. 1 fam. 13 al : add σε παραδω D (D* - δωσει) W Θ.

βληθηση : -σει D* Θ.

v. 26. αν : ου W L al : om 33 al.[64]

v. 27. ερρεθη (v. 21) : add τοις αρχαιοις L 33 fam. 13 Θ al.

v. 28. επιθυμησαι S* 440 : add αυτην B D W Θ al : add αυτης S^c al.

[60] D suplement.

[61] S'ignora la lliçó de Θ, car el foli corresponent es va perdre.

[62] Tischendorf diu exactament que D omet tot el v. 20. Von Soden en Aparat II diu : « I 5 ff », però es tracta d'una errada que ell mateix corregeix, p. 900 de *4. Nachträge und Berichtigungen in Teil II*, dient : « Z. 1 : 505 st. 5 ff. »

[63] Segons Sanders, *The New Testament Manuscripts in the Freer Collection*, New York, 1918, p. 54.

[64] Vegeu l'aparat de Sanders, com en la nota anterior.

Transcripció del P. Magd. d'Oxford

El Prof. Dr. Roberts ha tingut l'amabilitat de preparar expressament per al nostre opuscle una nova transcripció de P. Magd. Ha rellegit el papir original, introduint-hi algunes modificacions.

De l'article que contenia la primera transcripció hem seleccionat les dades següents.

Dimensions. Fragment a) 4'1 per 1'2; fragment b) 1'6 per 1'6; fragment c) 4'1 per 1'3.

Per raó del text, *verso* precedeix *recto;* per consegüent, en la segona pàgina o sigui en *recto*, el fragment c) és anterior als a) i b).

L'escriptura estava distribuïda en dues columnes per pàgina. Cada columna constava d'unes 35-36 línies. La línia, de 15 a 16 lletres.

Dues vegades els *Nòmina Sacra* apareixen abreujats : Encara que no sigui visible l'episema o ratlleta horitzontal col·locada damunt, hom pot considerar cert que en això P. Magd. s'adaptava a la pràctica corrent.

Notem, finalment, que el paràgraf de v. 31 coincideix amb una *περικοπή* d'Eusebi.

P. Magd.

Mt. XXVI, 7-8, 10, 14-15, 22-23, 31, 32-33.

verso

Col. I

(a) . . . .

XXVI. 7

[επ]ι [της]˼κε

[φαλης] αυτου ανακει

8 [μενου ι]δοντες δε οι

[μαθηται] ηγανακτη

. . . .

(b) . . . .

10 α]υ[τοις τι]

[κοπο]υ[ς πα]ρεχετε [τη]

[γ]υναικι εργον γα[ρ]

Col. II

(c) . . . .

τοτ]ε πορε[υθεις 14

ι]β [ο] λεγομ[ενος

]ισκαριω[της

του]ς αρχιερ[εις

θε]λετε μο[ι 15

. . . .

recto

(c) . . . .

22 αυ]τω· μ[ητι

23]κε· ο δε[

]ειπεν ο ε[μβαψας

με]τ εμου τ[ην

τ]ω τρυ[βλιω

. . . .

(a) . . . .

αυτοις ο $\overline{\text{ις}}$ παν[τες] 31

σκανδαλισθη[σεσθε]

εν εμοι εν τ[η νυκτι]

ταυτη γεγ[ραπται

. . . .

(b) . . . .

προαξ[ω 32

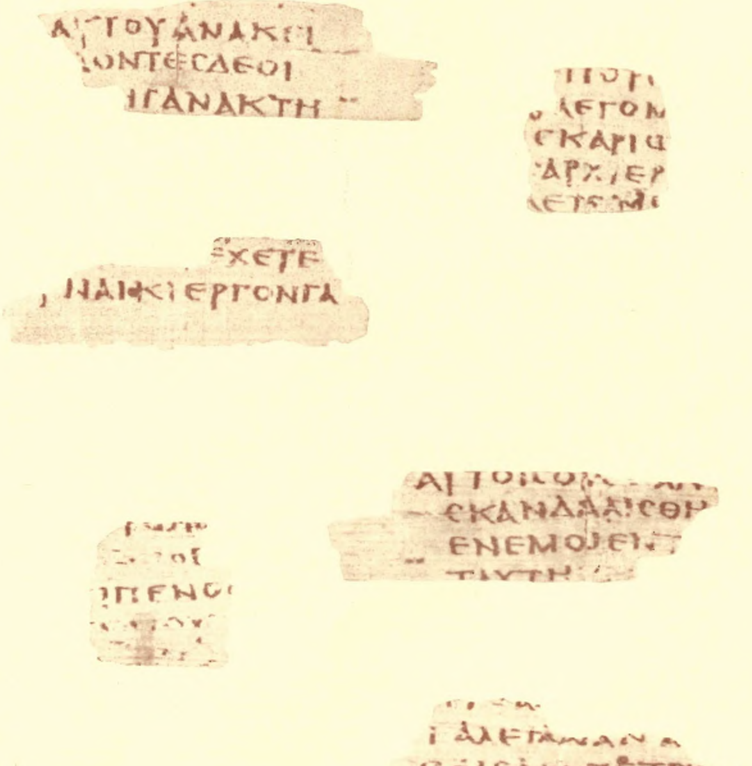
γαλιγλαιαν α[ποκρι] 33

θεις δε ο πετρος ε[ιπεν]

v. 31. ις (vice ιη) agnovit Greeven.

v. 33, vel γαλειλαιαν

C. H. Roberts
9. 6. 60

ΤΟΥ ΑΝΑΚΕΙ
ΟΝΤΕϹ ΔΕ ΟΙ
ΓΑΝΑΚΤΗ
ΛΕΓΟΜ
ΚΑΡΙ
ΑΡΧΙΕΡ
ΕΧΕΤΕ
ΕΡΓΟΝ
ϹΚΑΝΔΑΛΙϹΘΗ
ΕΝ ΕΜΟΙ ΕΝ
ΕΝ
ΠΕΤΡ

COMPLEMENTARY NOTE

In 1953 I published in the «Harvad Theological Review», Vol XLVI (1953), pages 233-37, an article entitled « An Early Papyrus of the First Gospel ». The text in question consisted of some small fragments of a papyrus codex in the possession of the Library at Magdalen College, Oxford; it contained parts of Chapter xxvi of St. Matthew, and was written in an elegant literary hand in two columns. When in 1956 Professor RAMON ROCA-PUIG published a booklet entitled *Un Papiro Griego del Evangelio de San Mateo,* with an edition of the papyrus in the possession of the «Fundación San Lucas Evangelista», I suspected that the hand in which the two papyri were written was one and the same, and correspondence with Professor Roca-Puig confirmed this beyond a doubt.

The Barcelona fragments are part of two leaves covering in part Chapters iii and v of the Gospel. It is unlikely that either leaf was conjoint with the Magdalen College leaf, and it therefore remains uncertain whether or no the codex was a single quire codex or no. The whole Gospel would have occupied some 90 pages

The hand in which the text is written is a carefully written book hand that may be regarded as a precursor

of the style commonly known as Biblical Uncial. Some papyri written in this kind of hand can be dated to the second century A. D. e. g. *P. Oxy. IV. 661,* and if the hand of the St. Matthew fragments is compared with the hands in this style, that can be ascribed to the third century, e. g. *P. Berol 7499* (W. SCHUBART, *Griechische Paläographie,* page 136), or with the Dura fragments of Appian (C. H. ROBERTS, *Greek Book Hand,* Plate 16 c), it will be seen that they are by comparison less uniform and regular and have a distinctly earlier look; two other papyri with which they may be compared are *P. Oxy. IX 1179,* a MS. of Apollonius Rhodius, dated by Grenfell and Hunt to early third or late second century and a small fragment of Irenaeus *(P. Oxy. III. 405).* It can be noted that in this text, as in the St. Matthew fragments, the smaller omikron and the flat omega, both common in third century hands, are absent. A date in the late second century for the St. Matthew fragments would best suit the available evidence, and this judgement was confirmed by Sir Harold Bell, Mr. T. C. Skeat and Professor Turner, who independently pronounced in favour of such a dating. This papyrus, whose fragments are divided between Barcelona and Oxford, can therefore be regarded as the earliest witness to the first Gospel.

C. H. ROBERTS

L'edició catalana d'UN PAPIR GREC DE L'EVANGELI DE SANT MATEU s'ha acabat d'estampar a la Impremta del Monestir de Montserrat, el dia 18 d'octubre, festivitat de Sant Lluc Evangelista, de l'any de gràcia M.CM.LX.II